HET DIJLEBEKKEN

SITUERING

Het bekken van de Dijle maakt deel uit van het Scheldebekken. De Dijle ontspringt in Genappe, in de provincie Waals-Brabant op een hoogte van 145 meter boven zeeniveau. Verder naar het noorden stroomt de Dijle door Leuven en daar vormt ze een vijftal verschillende zijarmen. In Rotselaar/Werchter mondt de Demer in de Dijle uit, waarna de Dijle in noordwestelijke richting naar Mechelen stroomt. Voorbij die stad monden de Zenne en het Kanaal Leuven-Dijle in de Dijle uit, aan het zogenaamde Zennegat. Daar bevindt de Dijle zich nog maar 4 meter boven zeeniveau. Ten noorden van Mechelen vormt de Dijle samen met de Nete de Rupel.
De totale lengte van de Dijle bedraagt 100 km. Haar volledige stroomgebied strekt zich uit over Vlaanderen (55%) en Wallonië (45%) en bestrijkt een oppervlakte van ongeveer 1.290 km^2.

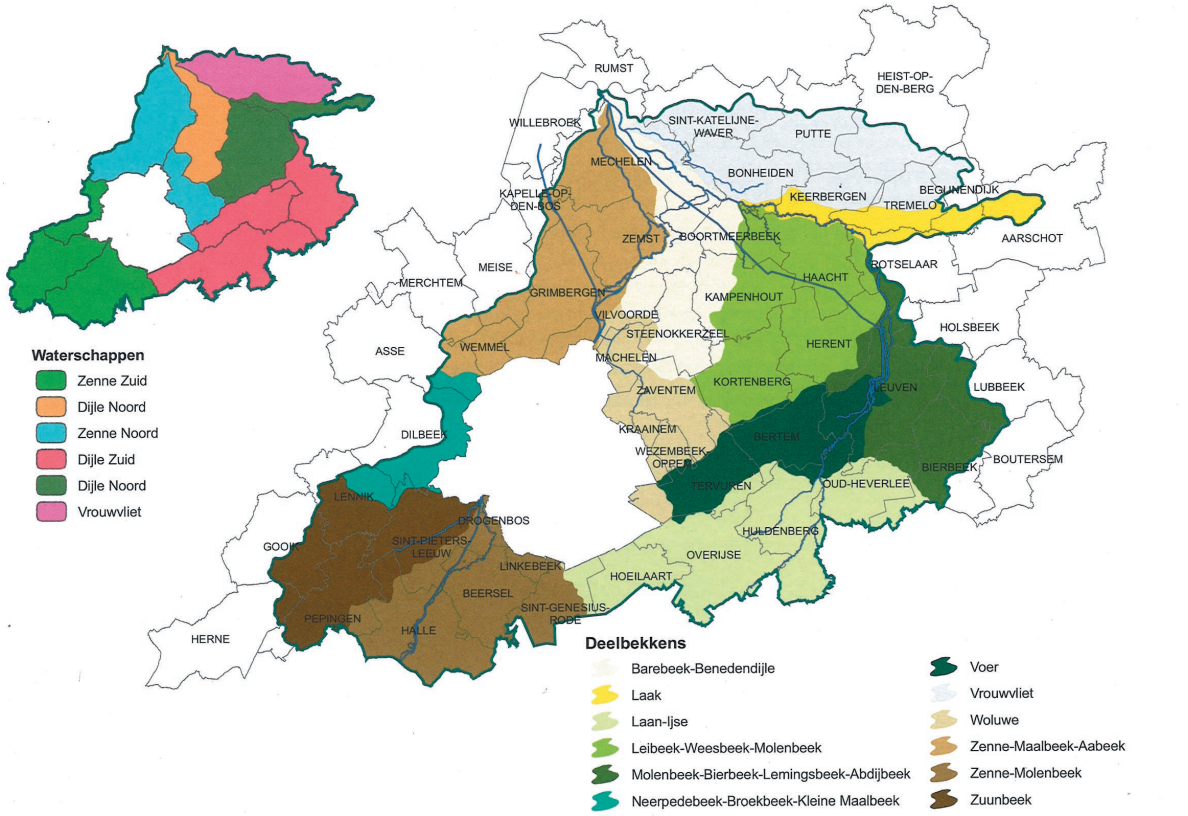

© Vol van water... Dijle-Zennebekken

HISTORISCH GEBRUIK

In tegenstelling tot de huidige situatie is de ***Dijle*** in het verre verleden een belangrijke ***transportas*** geweest. Dat geldt zeker voor het noordelijke deel van het Dijleland, al spreken verschillende bronnen ook over actieve scheepvaart tussen Waver en Leuven. Bovendien zijn er plannen geweest om de Dijle bevaarbaar te maken tot in Waver (en verder zuidwaarts richting Charleroi). Tot de aanleg van het ***Kanaal Leuven-Dijle*** in de tweede helft van de 18de eeuw was de Dijle een van de belangrijke transportassen. Nu neemt het Kanaal Leuven-Dijle deze transportfunctie over. De binnenscheepvaart bezit immers alle troeven om een alternatieve oplossing te bieden van de overbelasting van het wegennet. Niet alleen op economisch vlak heeft het kanaal een rol te vervullen, ook op ***toeristisch-recreatief*** vlak heeft het nog heel wat te bieden als trekpleister voor vaartoerisme, als rustgevend fiets- en wandeltraject en als uitstekend hengelgebied.

© De Dijle in Leuven: een vloek, een zegen

In het midden van de 16de eeuw waren er plannen om de Dijle samen met de Demer te kanaliseren. Zo kon een transportroute ontstaan tussen Bilzen en Leuven, of in het algemeen tussen het prinsbisdom Luik en het hertogdom Brabant (of tussen het Schelde- en het Maasbekken). De plannen voor verbetering van de Dijle

onder Leuven dateren van 1421. Jan Van Lotharingen verleende de stad in dat jaar de toelating de Dijle te kanaliseren richting Waver. In 1430 gaf Filips de Goede Leuven een octrooi om de Dijle stroomafwaarts uit te diepen en sluizen te bouwen, zodat de waterweg toegankelijk zou worden voor grotere schepen. In Leuven zelf waren de ingrepen aan de waterloop al uitgevoerd. Ter hoogte van de Sluisstraat kwam een sas. De stuwen nabij de 'watertoren', achter het huidige Paridaenscollege, dienden om voldoende water doorheen deze westelijke Dijletak te sturen.

© De Dijle in Leuven: een vloek, een zegen

In 1654 waren de werken om de Dijle bevaarbaar te maken afgelopen. Op de Dijle werd gevaren met kleine boten die niet breder dan 4 meter en maximum 27 meter lang waren. De diepgang was beperkt tot 1,2 à 1,5 meter. De boten zeilden en/of werden door paarden en mankracht voortgetrokken. De boottrekkers waren per dorp gegroepeerd in gilden. Een boot werd van dorp tot dorp getrokken door de betreffende gilde. Daarbij kwam de scheepvaart in conflict met de molenaars. De schippers wilden een zo hoog mogelijk basisdebiet (om te voorkomen dat de boten vastliepen) en passeerbare stuwen, de molenaars wilden soms water sparen om op volle kracht te kunnen malen met gesloten stuwen. Om de trekkers en hun paarden vrije doorgang te geven op de oever van de waterlopen was het verboden bomen aan te planten op minder dan 2,4 meter van de oever.

KENMERKEN VAN DE DIJLE EN HAAR ZIJRIVIEREN

Waterkwantiteit

De Dijle heeft een ***groot debiet***. Zelfs als het een hele tijd niet regent, stroomt er toch nog zo'n 4,2 m³ water per seconde Leuven binnen. Dat is het zogenaamde brondebiet. In regenperiodes stijgt het debiet tot 7 à 12 m³ per seconde. Zeer uitzonderlijk, enkele keren deze eeuw, bereikte men 100 m³ per seconde. Bij een dergelijk hoog debiet blijft de Dijle niet meer binnen haar oevers en riskeren de bewoners van lager gelegen gebieden natte voeten.

© Algemeen waterkwaliteitsplan Dijle en Zenne

Waar komt al dat water vandaan?

De Dijle is een typische ***bronrivier***. Ter hoogte van Leuven is circa 93% van het water afkomstig van bronnen. Ook de bovenlopen (Laan, IJse, Voer, Nethe, Mollendaalbeek) worden door bronnen gevoed. Een belangrijke oorzaak van de grote hoeveelheid bronnen is het feit dat de Dijle en haar bijrivieren zich ***diep hebben ingesneden*** in de onderliggende gesteenten, waardoor de waterlagen van verschillende afzettingen zijn aangesneden. De insnijding gebeurde tijdens de ijstijden, toen grote gletsjers massa's water vasthielden en de zeespiegel dus daalde. Rivieren kregen een groter verval en sneden zich dieper in. Daardoor zijn in de Dijlevallei op of aan de voet van de hellingen honderden kleine ***bronnen*** ontstaan.

Het bodemgebruik

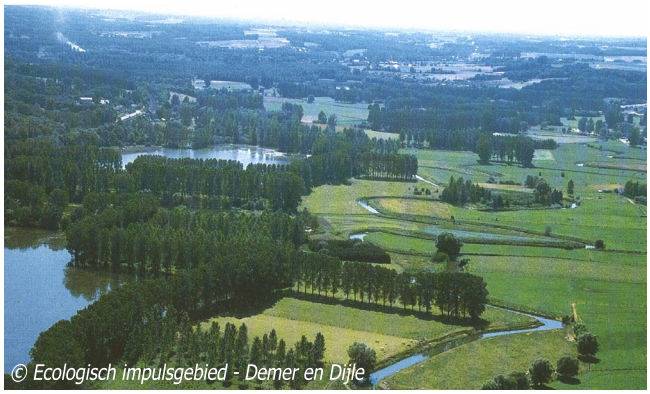
© Ecologisch impulsgebied - Demer en Dijle

Het bodemgebruik heeft een sterke ruimtelijke invloed op het watersysteem. In het verleden was het watersysteem echter een sterk bepalende factor voor het bodemgebruik in een gebied: valleigronden werden in gebruik genomen als ***hooilanden*** terwijl de drogere percelen in aanmerking kwamen voor ***landbouw of huisvesting***. Maar de laatste decennia is daarin enorme verandering gekomen: grote delen van valleigebieden zijn ingericht voor ***bewoning***, ***infrastructuur***, ***industrie***, ***landbouw***, enz. Dat heeft de afstroming en het waterbergend vermogen van onze valleien ingrijpend beïnvloed.

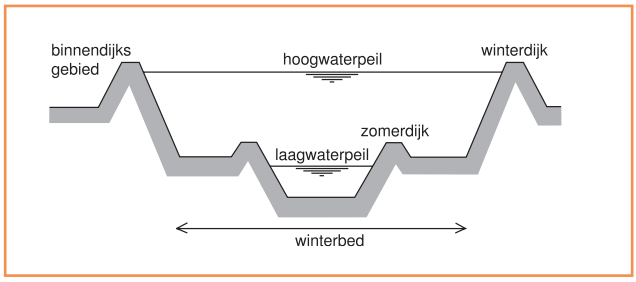

© Ecologisch impulsgebied - Demer en Dijle

© De Dijle in Leuven: een vloek, een zegen

Wachtbekken Egenoven

© Het Dijleland

Grote Zeggevegetatie in de Doode Bemde

Wat als er teveel water is?

In de lente (tijdens de dooi) of na overvloedige neerslag gebeurt het dat de rivier buiten haar ***zomerbedding*** treedt en de ***winterbedding*** inneemt. Als in die winterbedding mensen wonen, dan is dat een probleem en moet men bijvoorbeeld zeer hoge dijken bouwen.

De natuur is erop afgestemd dat een rivier af en toe overstroomt, al moet de waterkwaliteit dan wel goed zijn. In de Dijlevallei ter hoogte van Leuven heeft men een oplossing gevonden die de Leuvenaars droge voeten verzekert en ook de natuur kansen geeft: in Egenoven heeft men een ***wachtbekken*** aangelegd. Daar kan het teveel aan water tegengehouden worden in een gebied waar niemand er last van heeft. Ook in Neerijse kan bij hoogwaterstand het water van de Dijle afgevoerd worden in de vallei van het ***natuurreservaat Doode Bemde***. Dit gedeelte van de vallei is van nature nat en er kan heel wat water 'geparkeerd' worden zonder schade te veroorzaken.
Door de aanleg van de ***dijken*** langs de Dijle (vanaf Werchter) is de waterloop afgesneden van de vallei zodat de natuurlijke overstromingsdynamiek er niet meer kan plaatsvinden.

De Dijle ten zuiden van Leuven

Oeverwallen en komgronden

© Ecologisch impulsgebied - Demer en Dijle

Tijdens stortbuien worden zand en klei in het kolkende water van de Dijle meegevoerd. Als het water over de oevers spoelt, komt het tussen het gras terecht. Het wordt daar geremd en gaat rustiger vloeien, zodat zand en klei kunnen bezinken. Binnen een paar meter van de oever zetten zich de grofste en zwaarste deeltjes af, d.w.z. het zand. Jaar na jaar groeien daar natuurlijke dijken aan: de ***oeverwallen***. De fijnere leem- en kleideeltjes daarentegen blijven in het overstromingswater drijven. In de ***komgronden*** komt het water helemaal tot rust. Daar krijgen de fijne klei- en leemdeeltjes de tijd om te bezinken. Ze vormen er slechts een heel dun laagje, zodat de komgronden altijd lager blijven dan de oeverwallen. Uiteraard vinden we op de drogere oeverwallen (zand) andere planten dan in de moerassige komgronden. Vanzelfsprekend is de waterkwaliteit van groot belang als men overstromingen wil toelaten in het gebied.

© Ecologisch impulsgebied - Demer en Dijle

Meanders

Ten zuiden van Leuven heeft de Dijle nog een zeer natuurlijke loop met talrijke meanders.
Bij een meanderende rivier is in binnenbochten ***sedimentatie*** mogelijk en in buitenbochten schuurt het water zand van de oever weg (***erosie***). In rechte stukken, oude meanders of nabij samenvloeiingen kunnen zandbanken gevormd worden.

De afwisseling tussen diepe zones op plaatsen met erosie en ondiepe zones bij sedimentatie biedt verschillende soorten fauna ruimte om te overleven. In ondiepe, rustige delen van de rivier is tussen de plantengroei een ideale habitat te vinden voor waterorganismen die niet tegen de sterke stroming kunnen zwemmen. Dat kunnen soorten zijn die aangepast zijn aan dit rustigere milieu (bijvoorbeeld libellenlarven en waterslakken), maar ook jonge exemplaren van soorten die als volwassen dier wel in het snelstromende deel van de rivier leven (bijvoorbeeld jonge forellen). De erosie kan ook oevers ondergraven, waardoor koele, donkere schuilplekken ontstaan.

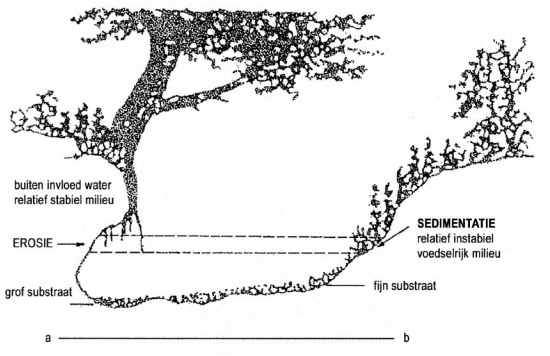

Dwarsprofiel van een natuurlijke beek

Dit geheel van kenmerken vormt een structuurrijke rivier met verschillende soorten fauna en flora. Een sterk meanderende waterloop is dan ook een kwaliteitsmerk! Het is voor Vlaanderen een grote uitzondering dat een waterloop van dergelijke omvang nog zo'n natuurlijk verloop kent. Dat is onder meer te danken aan het feit dat de Dijle ondanks vroegere pogingen slechts bevaarbaar kon worden gemaakt tot in Leuven.

© Dijlebekken

De meest waardevolle landschappelijke en ecologische waterlopen vindt men terug in het stroomopwaarts gedeelte van het Dijlebekken.
De Leibeken en Leigrachten zijn kunstmatige waterlopen met weinig natuurlijke structuurkenmerken.

De Dijle ten noorden van Leuven

In de noordelijke zand- en zandleemstreek is het landschap vlakker dan in de zuidelijker gelegen leemstreek. De beken en rivieren zijn er minder diep ingesneden en worden zelden gevoed door echte bronnen. Het regenwater dat in de bodem dringt, stroomt er via diffuse ***kwelzones*** naar de valleien. Kwel is water dat onder druk uit de grond komt.

© Dijleland

De waterlopen ten noorden van Leuven vertonen veeleer de kenmerken van typische laaglandbeken die zich minder diep in het landschap insnijden. Een groot aantal ervan is niet terug te vinden op de Ferrariskaarten (1771-1778), wat betekent dat ze tijdens de laatste 200 jaar door de mens zijn gegraven om gebieden te ontwateren. Deze waterlopen zijn structureel zeer arm. Slechts bepaalde delen van enkele zijlopen vertonen nog waardevolle ***structuurkenmerken***. De huidige loop van de Leibeek, eigenlijk de oude Dijle-loop, is structureel nog waardevol (meanders, schuine oevers, oevervegetatie, waterplanten).
Nog noordelijker zijn de zijlopen van de Dijle gegraven systemen, die frequent droogvallen en een lage structurele waarde hebben.

WATERKWALITEIT

In tegenstelling tot de ***PIO*** (Prati-index voor zuurstofverzadiging: index voor het zuurstofgehalte in het water), die op alle meetplaatsen wijst op een matige verontreiniging, geeft de ***Belgische Biotische Index*** (BBI) wel duidelijke verschillen aan in het verloop van de Dijle. De BBI geeft een geïntegreerd beeld van chemische, biotische en fysische karakteristieken van water, waterbodem, invloed van de oevers, enz. Deze index steunt op de aan- of afwezigheid en hoeveelheid van macro-invertibraten (ongewervelden zichtbaar met het blote oog) in het water en schommelt tussen 0 en 10. Bij een eenmalige monsterneming biedt de BBI een terugblik in de tijd en een beoordeling van de waterkwaliteit over een ruimere tijdsspanne (ca. 3 jaar). Ter hoogte van de gewestgrens is de biologische kwaliteit goed, wat waarschijnlijk mede te danken is aan de projecten van ecologisch herstel die zowel op Vlaams als op Waals grondgebied worden uitgevoerd

(BBI Korbeek Dijle= 8). Voorbij Leuven verslechtert de situatie (BBI=3), met normoverschrijdingen voor heel wat parameters. Dat is waarschijnlijk grotendeels te wijten aan talrijke huishoudelijke en industriële lozingen - vooral in de Voer, die in het centrum van Leuven in de Dijle uitmondt. Ook de veranderende structuur van de waterloop (betonnering van de oevers, knelpunten voor migratie, rechttrekking, verstoringen van het patroon van de bodem) leidt ertoe dat het zelfzuiverende vermogen van de rivier vermindert.

Huishoudens

Niet alleen de overheid in Wallonië en Vlaanderen maar ook de schaarse bedrijven langs de Dijle trachten de vervuiling terug te dringen. Zo vinden we onder andere in Waver, vroeger de grootste vervuiler van de boven-Dijle, een zuiveringsinstallatie. Voor het Vlaamse gebied tussen de taalgrens en Leuven vinden we rechtstreeks maar een beperkt aantal huishoudelijke lozingen. Dit is logisch aangezien het moeilijk is direct in de rivier te lozen. Ook natuurlijke rechtstreekse afvloeiing is moeilijk. De top van de Dijleoevers (oeverwal) ligt namelijk vaak hoger dan de omgeving (komgronden). Men moet een trukje toepassen om afval- of drainagewater toch op een passieve manier in de Dijle kwijt te geraken: een 'leibeek' of 'leigracht'. Zo loost Sint-Joris-Weert zijn afvalwater op dit ogenblik nog ongezuiverd via een Leibeek in de Dijle.

Industrie

Kijken we naar de zwaarste industriële vervuilers, dan blijkt het verleden gekleurd door lozingen van de ***metaalverwerkende industrie***. De productie is echter sinds de jaren 1980-90 gestopt en daardoor behoren ook de vervuilende activiteiten tot het verleden. Het aanwezige lood in de rivierbodem legt weliswaar een hypotheek op de waterkwaliteit, maar hopelijk zal het zich in de loop van de jaren definitief binden aan de bodem of zal het loodgehalte door uitspoeling langzaam dalen. In de veronderstelling natuurlijk dat de waterbodem niet sneller (actief) gesaneerd wordt.

Landbouw

Het gebruik of misbruik van ***pesticiden*** is een ander probleem. Hoewel we geneigd zijn onmiddellijk de landbouw te beschuldigen, zou het geen kwaad kunnen ook de huishoudens en de overheid met de vinger te wijzen.
Een dwingender probleem dat vrij typisch is voor de streek, zijn de grote hoeveelheden vruchtbare akkergrond (met bijbehorende meststoffen en pesticiden) die door erosie tegen een hoog tempo in de rivier verdwijnen. De bruine kleur (leem) van de rivier na regenbuien is daar niet vreemd aan. Ook een landbouwer ziet niet graag een deel (tot 1 meter per jaar) van zijn vruchtbare grond wegspoelen. Daarom werden zowel bij de landbouwers als in wetenschappelijke middens verschillende initiatieven genomen om te zoeken naar een oplossing. Een economisch rendabele of ecologisch verantwoorde oplossing is er echter nog niet.
Een nieuw probleem dat almaar vaker de kop opsteekt, is het deponeren van ***vast afval*** in de rivier. Omdat huisvuilzakken geld kosten, trachten de mensen zich op steeds ongelukkiger wijze van hun afval te ontdoen en de rivier is daarvan helaas de dupe.

NATUUR

Vis

Het visbestand in de Dijle is vrij divers en er komen verschillende beschermde soorten voor. Toch is het nog ver van goed en stabiel. Door de kwetsbaarheid van het visbestand is een tijdelijke vervuiling of ***zuurstoftekort*** voldoende om al een groot negatief effect te hebben op de visstand. In de zijwaterlopen van de Dijle blijken zeer verontreinigingsgevoelige soorten volledig te ontbreken. In enkele waterlopen, zoals de Leigracht, de IJse en de Molenbeek, werden nog wel waardevolle vispopulaties aangetroffen. In de overige beviste waterlopen kon enkel een marginale visfauna worden aangetroffen, met slechts enkele exemplaren van verontreinigingsgevoelige soorten of met uitsluitend resistente soorten zoals de drie- en tiendoornige stekelbaars.
Verbetering van de waterkwaliteit zal echter uitsluitend een divers visbestand mogelijk maken op plaatsen met zeer ***goede structuurkenmerken*** (oevervegetatie, meanders, schuine oevers, waterplanten), bijvoorbeeld in de Laan, de IJse en de Dijle ten zuiden van Leuven.
Op de kanalen treft men heel wat (een 20-tal) vissoorten aan. Op het Kanaal Leuven-Dijle wordt de visgemeenschap overheerst door baars (50% van de gevangen exemplaren) en paling (1/2 van het totale gewicht van de vangsten). De slechte waterkwaliteit van de Voer en het ontbreken van oever- en watervegetatie zijn nefast voor evenwichtige visgemeenschappen in het kanaal.
Dankzij al de initiatieven die de overheid de laatste jaren neemt - scheiding van regenwater en afvalwater, waterzuiveringsstations, oplossing van ***vismigratieknelpunten*** (zoals molens, sifons, roosters, overwelvingen), informatie rond pesticiden, beter oeverbeheer - zal het visbestand almaar gezonder en verscheidener worden.

Vele biotopen

Het bekken van de Dijle wordt gekenmerkt door een volledige waaier aan biotopen, van de droge Kesselberg tot de bronnen in de Laanvallei, van de oude droge bossen van Bertembos over de jongere natte bossen van de Dijlevallei tot het grote boscomplex van Heverlee-Meerdaal. Daardoor is het Dijleland één van de kerngebieden inzake landschaps- en natuurwaarden, niet alleen in de provincie Vlaams-Brabant maar ook in heel Vlaanderen.
De Dijlevallei ten zuiden van Leuven vormt een uitgestrekte en ongestoorde open ruimte. De wetgever gaf dit gebied een voornamelijk groene bestemming (***Ecologisch Impulsgebied Demer en Dijle***).
De Dijlevallei werd vanwege haar grote ornithologische waarde dan ook als een vogelrichtlijngebied (speciale beschermingszone voor vogels op Europees niveau) erkend.

RECREATIE

Via verschillende fiets- en wandelroutes kan men de streek rond de Dijle ontdekken. Ook de rivier zelf wordt recreatief gebruikt: men kan de Dijle met een kano of kajak afvaren tot in Leuven. In het Dijleland voeren wandel- en fietspaden je langs akkers, door holle wegen, door uitgestrekte bossen, langs architectonische parels uit de Romaanse tijd en de gotiek en langs de meanderende Dijle. Deze geeft trouwens haar naam aan een heus fietsroutenetwerk van 300 km.

Kanaal Leuven-Mechelen